

Sygn. akt IV CSK 521/13

POSTANOWIENIE

Dnia 10 kwietnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Anna Owczarek

Protokolant Izabela Czapowska

w sprawie z wniosku A. D. przy uczestnictwie Przedsiębiorstwa Wodociągów i
Kanalizacji Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w O.
o ustanowienie służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 10 kwietnia 2014 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w O.
z dnia 20 grudnia 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 30 lipca 2012 r. Sąd Rejonowy ustanowił na nieruchomości wnioskodawcy A. D., położonej w O. przy ul. D. służebność przesyłu na rzecz Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w O. za wynagrodzeniem w kwocie 15.000 zł miesięcznie.

Postanowienie zapadło w następującym stanie faktycznym.

Wnioskodawca jest właścicielem przedmiotowej nieruchomości składającej się z działki nr 20 obr. 100 o pow. 0,0509 ha. Przez nieruchomość przebiega grawitacyjna sieć kanalizacji sanitarnej o średnicy 200 mm na długości 32 m i o średnicy 150 mm na długości 11,2 m. Na trasie sieci znajdują się trzy studzienki kanalizacyjne o średnicy 200 mm. Odcinek przewodu o średnicy 150 mm jest odgałęzieniem prowadzącym do studzienki rewizyjnej znajdującej się przed sąsiednim budynkiem mieszkalnym położonym na działce nr 21. Sieć kanalizacyjna została wykonana w latach 1983 - 84 przez Komitet Czynu Społecznego ds. Budowy Kanalizacji. Poprzednik prawny uczestnika uzgodnił z tym Komitetem projekt wykonania kanalizacji sanitarnej, a następnie z udziałem pracowników uczestnika dokonano jej odbioru technicznego. Odcinek znajdujący się na nieruchomości wnioskodawcy nie figuruje w dokumentach księgowych przedsiębiorstwa uczestnika. Odcinek kanalizacyjny o średnicy 200 mm jest fizycznie i funkcjonalnie powiązany z siecią należącą do uczestnika. Rura kanalizacyjna o tej średnicy odprowadza ścieki sanitarne z 53 innych budynków na Osiedlu M., a jej usunięcie spowodowałoby ich odcięcie od sieci uczestnika i niemożność odprowadzania nieczystości. Odcinek kanalizacji na nieruchomości wnioskodawcy może zostać odłączony od sieci uczestnika po dokonaniu jej przebudowy polegającej na zmianie trasy odcinka między ulicą G. a ulicą D., ale byłaby to czynność kosztowna. Przedmiotowa nieruchomość znajduje się na terenie oznaczonym w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta O. jako obszar mieszkalnictwa o niskiej intensywności, z przewagą zabudowy jednorodzinnej oraz jako obszar problemowej pośredniej ochrony konserwatorskiej. Lokalizację nieruchomości, ze względu na otoczenie i uzbrojenie terenu w sieć energetyczną, wodociągową, kanalizacyjną i gazową, można określić

jako dobrą. Powierzchnia obszaru ograniczonego użytkowania nieruchomości wnioskodawcy objętego siecią kanalizacyjną o średnicy 200 mm położoną w jej granicach wynosi 187 m², co stanowi obszar objęty służebnością przesyłu.

Sąd Rejonowy nie uwzględnił zarzutu uczestnika, który podnosił, że przyłączone do jego sieci urządzenia usytuowane na działce wnioskodawcy nie stanowią jego własności, a co za tym idzie skierowany przeciwko niemu wniosek jest bezzasadny. Z powołaniem się na stanowisko wyrażone w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05, (OSNC 2006, nr 10, poz. 159) przyjął, że o tym, czy określony odcinek sieci stanowi odrębną rzecz decydują względy techniczno - funkcjonalne. Jeżeli urządzenia są tak dalece związane z instalacją, że spełniają warunki z art. 47 § 2 k.c. do uznania je za część składową, to wówczas uzyskują status części składowej instalacji. W takiej sytuacji właściciel urządzeń traci ich własność na rzecz właściciela instalacji. Jeżeli nie dochodzi do tak silnego związania wówczas, mimo połączenia z siecią urządzenia mogą należeć do innego właściciela. W ocenie Sądu Rejonowego warunek ścisłego połączenia funkcjonalnego z siecią spełnia w okolicznościach sprawy odcinek sieci na nieruchomości wnioskodawcy o średnicy 200 mm wraz ze studzienkami kanalizacyjnymi. Uwzględniając wielkość terenu objętego służebnością przesyłu, różnice wartości terenu bez służebności i ze służebnością Sąd Rejonowy uznał, za odpowiednie za ustanowienie służebności obciążającej nieruchomość wnioskodawcy siecią o średnicy 200 mm wynagrodzenie w kwocie 15.000 zł.

Postanowieniem z dnia 20 grudnia 2012 r. Sąd Okręgowy w uwzględnieniu apelacji uczestnika zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że oddalił wniosek. Podstawą dokonanej zmiany było uznanie, że urządzenia na gruncie wnioskodawcy nie stanowią własności uczestnika, a w tej sytuacji w sprawie nie może mieć zastosowania art. 305¹ k.c., pozwalający obciążyć nieruchomość służebnością przesyłu na rzecz przedsiębiorcy, który zamierza wybudować lub którego własność stanowią urządzenia, o jakich jest mowa w art. 49 § 1 k.c. Wskazał, że urządzenia te nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa przesyłowego. Jednak w stanie prawnym obowiązującym po zmianie art. 49 k.c. ustawą z dnia 30 maja 2008 r. - który w

obecnym brzmieniu dotyczy również urządzeń wybudowanych i podłączonych do sieci przed jego zmianą - wejście tych urządzeń w skład przedsiębiorstwa przesyłowego oznacza, jedynie że stają się one jego elementem, co nie jest równoznaczne z przeniesieniem ich własności na rzecz właściciela przedsiębiorstwa, jak błędnie przyjął Sąd Rejonowy. W sprawie nie zostało natomiast wykazane, aby urządzenia znajdujące się na gruncie wnioskodawcy zostały zbyte na rzecz uczestnika lub inną drogą nabył on ich własność.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego, wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 49 § 1 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu w zaskarżonym postanowieniu, że urządzenia przesyłowe położone na gruncie wnioskodawcy nie stały się częścią składową przedsiębiorstwa uczestnika. Wniósł o uchylenie postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 305¹ k.c., dodanym do Kodeksu cywilnego z dniem 3 sierpnia 2008 r. ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731) warunkiem ustanowienia służebności przesyłu, jest legitymowanie się przez przedsiębiorcę przesyłowego tytułem własności do już wybudowanych urządzeń, o których jest mowa w art. 49 § 1 k.c.

Zasadnicza z tego punktu widzenia dla oceny zasadności wniosku kwestia własności urządzeń usytuowanych na nieruchomości wnioskodawcy, stanowiących element sieci przesyłowej uczestnika, została przez Sąd Okręgowy - wbrew stanowisku skarżącego - prawidłowo oceniona i rozstrzygnięta. Jak wskazał Sąd Najwyższy w przywołanej przez Sąd pierwszej instancji uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05, przepis art. 49 k.c. nie stanowi samoistnej podstawy prawnej przejścia urządzeń służących do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz innych podobnych urządzeń na własność właściciela przedsiębiorstwa przez ich połączenie z siecią należącą do tego przedsiębiorstwa. Powołana uchwała zapadła na gruncie art. 49

k.c. w jego pierwotnym brzmieniu, który stanowił, że urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych gruntu lub budynku, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa lub zakładu. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że wejście urządzeń wymienionych w art. 49 k.c. w skład przedsiębiorstwa jest jedynie przesłanką ich wyłączenia spod działania zasady *superficies solo cedit* wyrażonej w przepisach art. 48 i 191 k.c. Kwestia własności tych urządzeń pozostaje natomiast poza zakresem art. 49 k.c., który nie określa, do kogo urządzenia te będą należały i na podstawie jakiego tytułu prawnego. Wejście urządzeń w skład przedsiębiorstwa jest kwestią faktu, czyli fizycznego połączenia z siecią przedsiębiorstwa. Od chwili wejścia w skład przedsiębiorstwa, własność wspomnianych urządzeń nie jest już pochłaniana przez własność nieruchomości, wobec czego urządzenia te muszą być zakwalifikowane jako rzeczy ruchome zarówno jako samoistne rzeczy ruchome, jak i części składowe takich rzeczy. Przez połączenie z siecią stają się one składnikiem przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., a tym samym elementem sieci jako zbioru rzeczy. Sformułowanie „wchodzi w skład przedsiębiorstwa” nie oznacza jednak, że właścicielowi przedsiębiorstwa musi przysługiwać względem przyłączonych urządzeń prawo własności. Decydujące znaczenie dla określenia statusu prawnego omawianych urządzeń ma stopień ich fizycznego i funkcjonalnego powiązania z siecią należącą do przedsiębiorstwa. Urządzenia, które zostają tak dalece związane z instalacją należącą do sieci, że spełniają określone w art. 47 § 2 k.c. warunki do uznania ich za część składową, uzyskują status części składowej tej instalacji, skutkiem czego dotychczasowy właściciel traci ich własność na rzecz przedsiębiorcy sieciowego. Jeżeli natomiast nie dochodzi do tak ścisłego związania z instalacją, że przyłączane urządzenia uzyskują przymiot części składowej, wówczas - mimo połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa - pozostają one własnością dotychczasowego właściciela. O tym, jaki tytuł prawny do przyłączonych urządzeń będzie przysługiwał w takim wypadku przedsiębiorcy sieciowemu, zdecyduje umowa stron, a jeżeli do jej zawarcia nie dojdzie właściciel przedsiębiorstwa sieciowego będzie jedynie posiadaczem przyłączonych urządzeń.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 49 k.c., nadanym z dniem 3 sierpnia 2008 r. ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731), urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa (§ 1); osoba, która poniosła koszty budowy urządzeń, o których mowa w § 1 i jest ich właścicielem, może żądać, aby przedsiębiorca, który przyłączył urządzenia do swojej sieci, nabył ich własność za odpowiednim wynagrodzeniem, chyba że w umowie strony postanowiły inaczej. Z żądaniem przeniesienia własności tych urządzeń może wystąpić także przedsiębiorca (§ 2).

Trafnie wskazuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, że założenia, jakie przyjął ustawodawca wprowadzając art. 49 § 2 k.c., spowodowało konieczność odstąpienia od konstrukcji części składowej instalacji, do której odwołuje się uzasadnienie uchwały z 8 marca 2006 r., III CZP 105/05. Przepis ten przesądza bowiem odmiennie niż przyjęto w uchwale, że urządzenia wymienione w art. 49 § 1 k.c. z chwilą, gdy przez fizyczne połączenie z siecią przestają być częścią składową nieruchomości, zachowują status samoistnych rzeczy ruchomych, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i odrębnego obrotu. Świadczy o tym użyte w § 2 sformułowanie „osoba, która poniosła koszty budowy urządzeń, o których mowa w § 1, i jest ich właścicielem”, a także treść wprowadzonego tą samą ustawą nowelizującą art. 305³ § 1 k.c., zgodnie z którym służebność przesyłu przechodzi na nabywcę przedsiębiorstwa lub nabywcę urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 k.c. (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 stycznia 2010 r., V CSK 195/09, OSNC 2010, nr 7-8, poz. 116, z dnia 22 stycznia 2010 r., V CSK 206/09, niepubl., z dnia 13 kwietnia 2011 r., V CSK 309/10, niepubl.).

Sąd Najwyższy w składzie obecnie orzekającym podziela stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2012 r., V CSK 206/09, przyjęte także przez Sąd Okręgowy, że znowelizowany art. 49 k.c. dotyczy również sytuacji, w których odnośne urządzenia zostały wybudowane i podłączone do sieci (jak w sprawie niniejszej) przed dniem 3 sierpnia 2008 r.

Z tych względów na akceptację zasługuje pogląd, który legł u podstaw zaskarżonego postanowienia, że urządzenia wymienione w art. 49 § 1 k.c., z chwilą ich fizycznego połączenia z siecią należącą do przedsiębiorstwa, przestają być częścią składową nieruchomości i stają się samoistnymi rzeczami ruchomymi, które mogą być przedmiotem odrębnej własności i odrębnego obrotu. Może zatem dojść do przeniesienia własności tych urządzeń w drodze umowy na rzecz przedsiębiorcy lub osoby trzeciej. Bezskutecznie przeciwstawia mu skarżący odmienne stanowiska wyrażone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05, które - co uszło uwagi zarówno skarżącego jak i Sądu pierwszej instancji - straciło aktualność w następstwie zmiany art. 49 k.c.

Stosownie do art. 49 § 2 k.c. sfinansowanie kosztów budowy urządzeń, które po połączeniu z siecią nie należą już do części składowych nieruchomości i są samoistnymi rzeczami ruchomymi przesądza o tym, kto jest ich właścicielem. Legitymacja do dochodzenia przewidzianego w art. 49 § 2 zd. pierwsze k.c. roszczenia o nabycie własności wspomnianych urządzeń przysługuje w pierwszej kolejności osobie, która poniosła koszty ich budowy i jest ich właścicielem. Jeżeli osoba ta przeniesie własność urządzeń jako rzeczy ruchomych (po ich połączeniu z siecią) na rzecz osoby trzeciej, legitymowany na podstawie art. 49 § 2 zd. pierwsze k.c. będzie ich nabywca. Z żądaniem przeniesienia własności tych urządzeń może wystąpić także przedsiębiorca (art. 49 § 2 zd. drugie). Jeżeli koszty budowy urządzeń poniósł przedsiębiorca sieciowy, staje się on – po ich połączeniu z siecią - właścicielem tych urządzeń jako samoistnych rzeczy ruchomych.

W stanie faktycznym niniejszej sprawy niewątpliwym jest, że wnioskodawca nie sfinansował kosztów budowy urządzeń, a co za tym idzie nie przysługuje mu roszczenie do uczestnika o nabycie ich własności, ani też uczestnikowi, który nie sfinansował kosztów ich budowy, nie przysługuje roszczenie do wnioskodawcy o przeniesienie własności urządzeń. Uczestnikowi nie przysługuje też własność urządzeń z innych tytułów takich jak uwłaszczenie, czy nabycie w drodze czynności prawnej od innego podmiotu.

Oddalenie wniosku o ustanowienie służebności przesyłu nie pozbawia wnioskodawcy ochrony prawnej, z tytułu uszczuplenia własności jego nieruchomości obciążonej urządzeniami stanowiącymi element sieci uczestnika.

Z przytoczonych wyżej powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, jako pozbawioną uzasadnionych podstaw.